

PAPER DETAILS

TITLE: VRANGEL ORDUSU NUN ISTANBUL DAKI FAALİYETLERİ

AUTHORS: Saime YÜCEER

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/20680>

VRANGEL ORDUSU'NUN İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ

*Yard. Doç. Dr. Saime YÜCEER**

Giriş

Rusya'da Bolşevikler iktidarı ele geçirdikten sonra, beyaz generaller Çarlık Rejimini tekrar ihya etmek için kızıl ordularla savaşa başladılar. Bu mücadelede kendilerine İngiltere ve Fransa gibi kuvvetli destekçiler de buldular.

Söz konusu devletler, her şeyden önce güvenlik endişesiyle bu generalleri destekliyordu. Çünkü Lenin 1920'lere kadar çok sayıda işçinin yaşadığı Batı ülkelerinde Bolşevik devrimin gerçekleşeceğine olan inancını kaybetmemişti.

Öte yandan özellikle İngiltere için Türk meselesi de önemliydi. Türkler dört taraftan abluka altına alınmışken Milliyetçilerin büyük komşusu Bolşevik Ruslarla iyi ilişkiler içine girmesi arzu edilmeyecek olaylardandı.

Ancak Kolçak, Denikin, Vrangel gibi generallerin komuta ettiği Beyaz ordular Kızıl ordulara mağlup oldular. Yenilgiden sonra Vrangel kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a geldi.

Biz bu konuda yapılan bir araştırmaya rastlayamadık. Vrangel Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve faaliyetleri hakkında ulaşabildiğimiz bilgileri ve belgeleri değerlendirmek istedik.

/ . VrangelOrdusu'nun İstanbul'a Gelişi

Rusya'da Bolşeviklere karşı mücadelesini sürdüren Vrangel son anlara kadar savaşı kazanacağına olan ümidini yitirmemişti. Harekâtın başarılı bir şekilde devam ettiğini ve Kazakların büyük oranda kendilerine katıldıklarını söylüyordu¹.

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
1. Dersaadet 10 Eylül 1336 (1920).

Ancak Kasım ayındaki gelişmeler Vrangeli haklı çıkartacak türden değildi ve zaferi kazanan Kızıl Ordu oldu. Vrangel ve ordusu da İstanbul'a gitmek üzere, Kırım'dan ayrılmak zorunda kaldı. İlk olarak 13 Kasım'da Vrangel Hükûmeti'nin Başkanı Kruvişin İstanbul'a geldi².

Ordu birlikleri ise 14 Kasımdan itibaren şehre gelmeye başladılar³. 15 Kasım'da Rus konsolosluğunda 18 Rus teşkilâtının katıldığı bir toplantı yapıldı⁴.

Toplantıda şu kararlar alındı. Bolşeviklere karşı mücadeleye devam edilecektir. Rus Hükûmeti adına savaşan general Vrangel, önceki gibi Rus Birleşik kuvvetleri'nin ve Rus Hükûmeti'nin meşru reisi olmaya devam etmektedir. Heyet İstanbul'da hükûmete yardımcı olmak üzere bir millî Rus komitesi kurulmasına karar vermiştir. Bu komiteden temsilciler Vrangeli karşılayacaktır⁵.

Bu toplantıdan 5 gün sonra yani 20 Kasım 1920'de Vrangel İstanbul'a ulaştı. Dersaadet bu haberi şöyle veriyordu: "Dün sabah General Vrangel beraberinde Genelkurmay başkanı General Satilof olduğu hâlde General Kornilof Kruvazörüne binerek şehrimize ulaşmıştır"⁶ .. Hakimiyet-i Milliye ise bu olayı "Bolşevikler Vrangeli denize döktüler. Dansı Adana'daki Fransızlarla en güzel vilâyetlerimizi hâlâ kasıp kavuran Yunanlıların başına!"⁷, başlığıyla duyuruyordu. General Vrangel şehre geldikten hemen sonra Mösyö Kruvişin siyâsî mümessil Mösyö Eronof ve General Lukumski ile uzun bir görüşme yaptı. Öğleden sonra da çeşitli Rus cemiyetlerinin temsilcileriyle görüştü. Akşam saat 6'da yabancı basın mensuplarını kabul etti⁸.

Basın toplantısında yenilginin nedenlerini şöyle açıklıyordu: "...Kumandam altında bulunan 320.000 kişiden 45.000'i cephede bulunuyordu. Bu gayet tabiiydi. Büyük harpte edinilen tecrübeler cephedeki bir muharibe karşı geri hizmetlerinde 748 kişi bulunması lâzım geldiğini

2. Vakit 14 Kasım 1336.

3. Dersaadet 21 Kasım 1336.

4. İkdâm, 17 Kasım 1336. Bu teşkilâtlardan bazıları şunlardı: "Şehirler İttihadı", "Zemstvo Ticaret Cemiyeti", "Eshab-ı Emlâk", "Salib-i Ahmer Mültecilere Muavenet Cemiyeti", "Serbest Meslek Cemiyeti". İkdâm 17 Kasım 1336.

5. İkdâm 17 Kasım 1336.

6. Dersaadet 21 Kasım 1336. Boşaltmayı bizzat yöneten Vrangel çok üzgündü. Bu sırada halkın yoğun yardımını gördü, İkdâm 17 Kasım 1336.

7. Hakimiyet-i Milliye 20 Kasım 1336. Bu olaydan şu sonuçlar çıkarılıyordu: " Rusya kendisini meşgul eden Vrangeli yenmiş, bu suretle iç işleriyle meşgul olmaya başlayacak. Bu da Rusya dahilinde kominizmi kuvvetlendirecektir. Güney Rusya için yeni bir Vrangel tehdidine imkân kalmadığına göre Karadeniz'de düşmanlar istedikleri gibi dolaşmak imkânını bulamayacaklardır. Artı Vrangel tehlikesinin ortadan kalkmasıyla birlikte Rusya doğu işleriyle daha aktif bir şekilde meşgul olabilecektir. Kızıl ordunun bu yeni zaferi sonuçları itibarı ile hep faydalı şeylerle doludur." Hakimiyet-i Milliye 20 Kasım 1336.

8. İkdâm 21 Kasım 1336. Dersaadet 21 Kasım 1336.

ispat etmiştir. Kızılar cepheye sadece kominisüerden ve güzide efraddan meydana gelen altı ordu oluşturmuşlardı. Bunlar (Riga) da mütareke müzakerelerini takiben kuvvetlerini toplamaya başlamışlardır. Bu suretle cepheye 5 Rus tümenine karşılık 28 tümen ve 4500 Rus süvarisine karşı 35 000 süvari toplanmıştır. Ordumuz bu muharebeler sırasında mevcudundan 5000'i maktul olmak üzere yansını kaybetmiştir. Bizi büyük kayıplara uğratan, Bolşevik komutanların yetenekli olması değil sayıca çok olmalarıdır. Zaferi bu sayede kazanmışlardır"⁹.

Bu yenilgi konusunda Vincent Monteil "General Denikin'in sonra da halefi Vrangel'in Beyazlar tarafından hazırlanmış kovulan Kızıl ordu, 1919 Nisan'ında Kırım'a geri döner; bu generallerin gerici ve Tatar karşıtı rejimleri, milliyetçileri komünistlere yaklaşmaya iter. Komünistler Kırım'a Kasım 1920'de üçüncü kez geri dönerler."¹⁰, değerlendirmesini yapmaktadır. Stalin ise, "Kolçak'ın Denikin'in Vrangel ve Yudenic'in ardında sözde yabancılar bulunmasaydı: Rus proletaryasına besledikleri sessiz duygu-dışlıktan ötürü bu generallerin kuyusunu kazan eskinin halkları olmasaydı bu generallerin bir tekini bile yenemezdik"¹¹ diyordu.

Gerçekten de diğerlerinin olduğu gibi Vrangel'in yenilmesinde de Çarlık Rusyası döneminde ezilen halkların Bolşeviklerin "Halklara özgürlük" sloganına ümit bağlamaları önemli rol oynamıştır.

2. Vrangel Ordusu'nun İstanbul'daki Faaliyetleri

Bolşeviklere yenilen ve Kırım'ı terketmek zorunda kalan Vrangel Ordusu değişik unsurlardan meydana gelmekteydi. Birliklerin büyük kısmı Beyaz Rus, Tatar ve Çerkeslerden oluşuyordu. 18 Kasım 1920'de İstanbul'a gelen Vrangel birlikleri arasında 7216 kadar Müslüman Çerkes askeri vardı¹².

9. İdam 21 Kasım 1336.(Metin sadeleştirildi). Yenilgiden sonra Kırım'dan ayrılış hazırlıklarına başlandı. Alınacak malzemeler vapurlara yükletildi. Yaralıların aileleriyle birlikte sivil memurlar, asker aileleri ve Kırım'dan ayrılmak isteyenler vapurlara yerleştirilmeye başlandı. Zırhlı otomobiller gemilere alınamayarak imha edildi. Sivastopol'daki mühimmat ve mermiler şehri tahrip ve can kaybına yol açacağından dolayı imha edilmedi. Orada bırakıldı. Bataryalar da kamaları alınarak terk edildi. Ama mitralyözlerin tamamını yanlarında getirmişlerdir. Sivastopol'dan sonra Balta, Kefe ve Kerç'te Vrangel'in nezaretinde boşaltılmıştır. Kazakları taşıyan vapurların da 21 Kasım'da İstanbul'a geleceğini Vrangel söylemiştir. İdam 21 Kasım 1336.
10. V. Monteil, Sovyet Müslümanları, çev. Mete Çamdereli, Pınar yayınları, İstanbul 1992, s.38.
11. E.H.Carr, Bolşevik Devrimi I.çev.Orhan Suda .Metis Yayınları, İstanbul 1989, s.239.
Vrangel ayrılma hazırlıklarına giriştiğinde Stalin Kuzey Kafkasya gezisine çıktı ve 13 Kasım 1920'de Dağıstan Halkları Kongresinde bir konuşma yaptı.Aynı eser. s.301.
12. Genel kurmay ATAŞE Arşivi, Kls. 636 Dos. 28-282 Fih. 10-10-1., Aynı belgede bunların bir kısmının Adapazarı'na gelmekteyken Yunanlılar tarafından tutuklandığı kaydedilmektedir.

Müslüman Tatar subaylar Türklere sempati duymaktaydı. Ordu içinde Bolşevikler de vardı. Bunların bir kısmı Vrangeli Ordusu Rusya'da iken "Beyaz Rus Merkezi" adı altında orduya sokulmuş olan Bolşevik propagandistlerdi. Bir kısmı da sığınmacı adı altında İstanbul'a gelen Bolşevik kadın ve erkek propagandistlerdi¹³.

Bu karmaşık yapı birtakım çelişkileri de beraberinde getirdi. İstanbul'a gelir gelmez General Polko'nun yaveri, pompalı silâh ve cephane sandıkları ve Rus mitralyözlerini vapurda sakladıklarını bunların Türkler tarafından alınmasını teklif ediyordu. Yaver "Biz bu silâhları İngilizlerden sakladık, size terk ediyoruz" diyordu. Ancak bu gemiler İngilizler tarafından sıkı bir şekilde kontrol edildiğinden silâhların Milliyetçiler tarafından alınması hemen hemen olanak dışıydı¹⁴.

Bir kaynakta, bu olayı İngilizler öğrenip Boğaziçi'nden Kadıköy açıklarına kadar sıralanmış olan vapur ve şileplerdeki Vrangeli birliğini Harp gemileriyle kuşattı. Daha sonra silahları alınarak Kilitbahir, Maydos, Bolayır, Gelibolu, Keşan, Tekirdağ, Silivri ve Çatalca'ya gönderildi. Bu birlikler Fransızların kontrolünde taş kırma, yol açma, yol yapma işlerinde çalıştırıldı denilmektedir¹⁵.

Diğer taraftan Vrangeli Ordusu'nun silâh ve cephanesi 27 Kasım 1920 tarihinden itibaren Ayastefanos'a gönderilmeye başlandı. Bunlar Ayastefanos'da Cevad Bey köşküne (önceleri Şimendifer Mektebi olarak kullanılan) depo edilmekteydi¹⁶.

21 ve 22 Kasım 1920'de Sirkeci'den hareket eden özel trenlerle Rus mültecileri Ayastefanos ve Hadımköy'e nakledildi Hadımköy'e bir miktar

13. Genelkurmay ATAŞE Arşivi Dol.72. Göz 10, Dos. 449. Hüsamettin Ertürk tarafından kaleme alınan "Milli Mücadele Senelerinde Teşkilât-ı Mahsusa" başlığını taşıyan hatırat. Hüsamettin Ertürk Vrangeli ordusunun silâhlı olan kuvvetlerinin toplamı 200 000'dir, der. Ancak bu rakam abartılıdır. Genelkurmay ATAŞE Arşivi. Dol. 72, Göz 10. Dos. 449. Aynı kaynakta Fransızların 100 000 kişiyi silâhlarını alıp Gelibolu-Çatalca arasındaki yerlere yerleştirdiğini, kuvvetlerden 70 000'inin Sırbistan'a 20 000'rün Bulgaristan'a yollandığını bildirilmektedir. Yine Haliç'deki Vrangeli Donanması'nın da Fransızlar tarafından Afrika'da Bizanta Harp limanına gönderildiği kaydedilmiştir.
14. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİ s. 963. Dos. 4-2, Fih. 15.
15. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Dol.72. Göz. 10, Dos. 449.
16. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 622, Dos. 226, Fih. 11. Şark Hatü Askeri Komiser vekili Yüzbaşı (imza okunamadı) tını Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ikinci Şube Müdüriyet-i Umumiyesi'ne gönderdiği 29 Kasım 1920 tarihli yazı. Bir belgede Bakırköy Barut fabrikalarına bağlı ve Vrangeli ordusuna ait cephanelerin depo edildiği binada 15 Şubat 1921'de cephane temizliği yapılırken yangın çıktığı ve binanın yandığı kaydedilmektedir. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 509, Dos.7/68, Fih. 31 (1-3). Harbiye Nizamının Fransız ve İngiliz İrtibat Zabıtlığına yazdığı 16. Şubat 1921 tarihli yazı.

askerin daha gönderilmesi için gerekli işlemler yapıldı¹⁷. Buraya yerleştirilenler Çatalca ve Kabakçı'ya kadar yayılıyordu¹⁸.

29 Kasım 1920'de Genelkurmaydan gelen bazı itirazlara rağmen küçük Çekmece istasyonu yakınındaki eski Rus abidesi civarına 3000 Rus askeri yerleştirildi¹⁹.

Diğer taraftan Rus mülteciler konusunda Paris'te Dışişleri Bakanlığı'nda Bahriye nazın başkanlığında önemli bir toplantı yapıldı. Toplantıda Kırım'dan İstanbul'a sevk edilen ve büyük bir felâket ve mahrumiyet içinde bulunan 100 000 mültecinin barınma ve işleri konusunda acilen neler yapılabileceği görüşüldü. Ayrıca ihtilâlin başlangıcından itibaren İstanbul'a gelmeye başlayan mültecilerin barınma ve işleri de sağlanamıyordu²⁰.

Paris'te İstanbul'daki mülteci probleminin hafifletilmesi çareleri aranırken bunların bir kısmının Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'a gönderilmesi de konuşuldu. Deniz Ticareti Müsteşarı nakil vasıtaları temin için çalışmalara başladı²¹.

Aslında yeniden derlenip toparlanıp Bolşeviklere karşı mücadeleye devam etmek için İstanbul'a gelen bu ordu diğer milletler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmak isteniyordu. Bu olasılık Türkleri telaşlandırmaktaydı. 2 Aralık 1920 tarihli istihbarat raporunda İstanbul'a gelen Vrangeli Ordusu'nun nerelere yerleştirileceği savaşma yeteneğinde olanların miktarıyla sınıf ve komutanların soruluyordu. Ayrıca Vrangeli birlikleri içinde Türklere sadık olabilecekler kanalıyla İngilizlere

17. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 622, Dos. (35)/226, Fih. 8. iki günde 8 özel tren mültecileri taşımak için kullanıldı. Şark hattı Osmanlı Askeri Kumandanlığı tarafından hazırlanan rapora atfen verilen bilgi.
18. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 622, Dos. 226, Fih. 11. Aynı belgede "Ayastefanos'dan itibaren istasyonlarda bulunan bu mültecilerden bazıları aile ve eşyalarıyla beraber Sirkeci Yedi Kule'ye avdet etmektedir. Çünkü posta treniyle Hadımköy istasyonuna seyyar mutfaklar gönderilmiştir." denilmektedir.
19. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 622, Dos. (35)/226, Fih. 11.
20. Dersaadet 21 Kasım 1336. Bu konuda Bilge Criss, "Müttefiklere ait polis raporları genelev mahallelerindeki fahişelerin sayısında bir artış olduğunu ve yeni gelenlerin çoğunlukla, Rus kadın sığınmacılar olduklarını gösteriyordu" demektedir. B. Criss, İşgal Altında İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 53-54.
21. Dersaadet 21 Kasım 1336. İkdam 21 Kasım 1336. Mülteciler konusunda Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden Havalî Komutanlığına gönderilen emirde " Vrangeli Ordusu mültecilerinin bundan böyle harb esiri telâkki edilmeyerek isteyenlerin memleket dışına çıkabileceklerinin heyet-vekile'nin 15 Mayıs 337 tarihli 563 numaralı kararıyla emir buyrulması. Gitmek istemeyenlere ne maaş verilecek nede ciheti askeriyyede işe olunacaktır. Bu gibiler serbest bırakılacaktır. Müslüman mültecilere gelince bunlardan gitmek istemeyenlerin münasip hizmetle istihdamları suretiyle perişan olmamalarının temini. Badema gelecek Vrangeli orduları mültecilerin hakkında esiri harp muamelesi yapılmayarak bervecchi manız şeraite tabi tutulmaları tamimen arz olunur. " denilmektedir. Genelkurmay ATAŞE Arşivi Kİs.1313, Dos. 71/4.

sadık kalacak birliklerin dağılmasına yardım edecek şekilde etkili propaganda yapılmasının temini isteniyordu²².

Bu sıralarda Gelibolu ve Limnos'daki Rus birlikleri arasında isyan çıktığı haber alındı Vrangeli'e sadık birlikler arasında çok sayıda yaralanmalar olduğu öğrenildi²³.

Bunun üzerine isyanı bastırmak için Rus prensi bir İngiliz kruvazörüyle Gelibolu ve Limnos'a hareket etti. Bu kişi öğütlerde bulunacak ve onların entrikalara kurban gitmeyeceklerini münasip bir dille anlatacaktı²⁴.

Ulaşılabildiğimiz belgelerde bu isyan hakkında daha geniş bilgiye rastlayamadık. İstanbul'a gelen Vrangeli Ordusu'nun değişik amaçlar doğrultusunda kullanılmak istendiği ifade edilmişti. İşte bu çerçevede Yunanistan'ın Vrangeli Ordusu'na yaklaşma çabaları içine girdiğini görüyoruz. Yunanlılar Milliyetçilerle Bolşeviklerin dostluğunu ileri sürerek bu ordu yetkilileriyle Kuva-yı Milliye aleyhinde bir anlaşma yapmak istedi. Bu kuvvetlerin Anadolu'da Mustafa Kemal'in birliklerine karşı savaşması isteniyordu. Vrangeli Ordusu Kurmay başkanıyla görüşmek üzere resmî bir delegede gönderdiler. Görüşmede kendilerinin Rusya'nın ihyası için çarpıştıklarını ve birçok kayıp verdiklerini hatırlatarak aynı şeyi onlardan istediler. Ancak aldıkları cevap olumsuzdu²⁵.

Vrangeli Ordusu'ndan faydalanmak isteyen diğer bir devlet de İngiltere idi. Söz konusu orduda Alman subaylar da görev yapmaktaydı. Bunların bir kısmı daha önceleri Rusya'da yerleşmiş Alman muhacirlerden yetişmiş subaylardı ve İngilizlere yakın değildiler. Diğer kısmı ise, doğru-

22. Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 963, Dos. 4- 2, Fih. 15. Belgede "yukarıdaki hususlar Grandük Nikola Nikolayaviç'in eski Genelkurmay Başkanı ve Vrangeli birlikleriyle İstanbul'a gelen Mareşal Polko'ya bildirildi. Bu kişi Gelibolu'ya bir memur gönderdiklerini, o geldikten sonra yukarıdaki hususların aydınlanacağını, kendileriyle aynı düşünenlerle ilişki kurmak yolları arandığını belirtiyor" denilmektedir. Aynı arşiv, aynı belge. Bu günlerde Türk istihbaratı da iyi çalışmaktaydı. Sovyet teşkilâtına ajanlar sokarak Büyükdere'de ormanda bulunan ve Rus Sefareti'ne ait olan telsiz-telgraf istasyonuna Rusya'dan, Londra'dan, Paris'ten gelen telgrafları bu ajanlar ele geçirip teşkilâta teslim ediyorlardı. Belgede şimdiye kadar telgrafları bizim Ali Osman Efendi vasıtasıyla İstanbul'da ittihatçı sivil arkadaşlara verdiriyor idim. Bundan sonra doğrudan doğruya oraya göndereceğim. Bu defa leffen gönderdim" denilmekteydi. Telgraf istasyonunun Anadolu'ya nakli de düşünülmüştür. Bununla ilgili aynı belgede şu bilgiler yer almaktadır. Büyükdere'deki ormandan Büyükdere, Sarıyer, arasındaki rıhtıma yirmi dakikalık mesafe vardır. Oraya kadar kaldırılıp oradan motorla Marmara'ya ve Karamürsel'e nakledilecektir. Karamürsel'de Gökbayrak müfrezesi kumandanlığının muavenetiyle Lefke'ye, Lefke'den trenle Eskişehir-Ankara'ya kolaylıkla gidebilir". Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 963. Dos. 4-2. Fih. 53.

23. Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 963, Dos. 4-2. Fih. 16.

24. Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 963, Dos. 2. Belge 16. 2 Aralık 1920 tarihli yazı.

25. Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 1582, Dos. 43/20. Fih. 1-2.

dan doğruya Almanyalıydı ve Alman ihtiyat subaylarıydı. İşte bu son zikredilenler İngilizler tarafından casus olarak kullanılmaktaydı. Bunlar İstanbul'da İngiliz istihbarat teşkilâtından aldıkları talimat dairesinde çalışıyorlardı. Bu çerçevede Türk subaylarıyla yakınlık kurarak İstanbul'daki Kuva-yı Milliye mensup olanlar hakkında bilgi almaya çaba sarfediyorlardı. Bu sınıf Alman subayları İngiliz yanlısı Rus Generali Sakapoşof Groniki'nin maiyetinde çalışmaktaydılar.

2 Aralık 1920 tarihli istihbarat raporunda, "Bu generali Türk dostu olarak tanıtmak istiyorlardı. Güya bu general kumandasına tevdi edilecek askerlerle Mustafa Kemal birliklerine dahil olup büyük hizmet edeceğini karşılaştıkları Türk Subaylarına söylüyorlardı. Halbuki bu general ve subaylar İngiliz casusudurlar."²⁶ denilmektedir.

Her ne kadar Almanya'ya Versailles Barışı imzalatılmış ise de İngiltere Avrupa kıtasında güttüğü denge politikası gereği Fransa'nın tek güç olarak sıvrilmesini istemiyordu. Bu yüzden Almanya'nın Fransa'ya dengeleyecek şekilde gelişmesine izin vermekteydi.

Bunun yanında İngiltere'de 1919 başlarından itibaren dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış askerlerin geri dönüp sivil hayata katılmaları konusunda yoğun bir muhalefet başladı. Bu hareketinde etkisiyle İngiltere Güney Kafkasya'nın işgalini en rahat kontrol edebileceği müttefiki İtalya'ya devretmek istedi. Bazı şartlarla önce bu teklifi kabul eden İtalya'da, iktidar değişti. Yeni Başbakan Nitti, devletin Kafkasya mandaterliğinden vazgeçtiğini açıkladı.²⁷

Diğer taraftan mevcut konjunktürün sağladığı kolaylıklar çerçevesinde 1920'lerde Ruslar Kafkasya'ya geri dönüyorlardı. Nisan 1920'de Azerbaycan'da Bolşevik rejim kabul edildi. Sıra Ermenistan ve Gürcistan'a gelmişti. İşte İngiltere Vrangeli Ordusu'nu Kafkasya'da Ermenistan ve Gürcistan'da Bolşeviklere karşı kullanmak istedi. Gelibolu'da zor durumda kalan Rusları ikna etmek için çabalarını yoğunlaştırdı. Ama olumlu bir sonuç alamadı.²⁸

İngilizlerin Vrangeli birliklerini kullanma çabaları 1922'lerde tekrar canlanıyordu. Bu yılın sonlarında Çanakkale'ye Rus, Ermeni ve Rumların taşınmakta olduklarına ilişkin birtakım belirtiler gözlenmekteydi. 24 Aralık 1922'de yapılan müracaatta da belirtildiği gibi iki Vrangeli taburundan başka toplam 2260 kişi olduğu bildirilen kuvvetlerin 750 kişisi kalede

26. Genelkurmay ATAŞE Arşivi KIs. 963, Dos. 4- 2., Fih. 13. Aynı belgede bu Alman subaylarından bir tanesinin Osmanlı Genelkurmayı'nda görevli ? Paşanın maiyetinde bulunduğu dikkat çekilmektedir.

27. S. Yerasimos, Milliyetler ve sınırlar, çeviren: Şirin Tekeli, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 324-325.

28. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, KIs. 1582, Dos.43/20, Fih. 1.2.

geri kalanı da Şube-i Cezire de bulunmakta ise de bunların tamamının kalede silâh altında tutulacakları muhakkaktı²⁹.

6'ncı Kolordu Komutanlığı'ndan Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderilen yazıda, "Şimdi alınan malumatda İngilizlerin Vrangeli zabitanlarına Bolşeviklerle muharebe edip etmeyeceklerini sorduktan öğrenilmiştir. Mahaza emr-i acizleri üzerine daha başkaca kuvvetler gelip gelmediğinin veya gelmelerine ihtimal olup olmadığının tetkikine koyulduğum maruzdur"³⁰ denilmektedir.

Ayrıca Fevzi Paşa'nın Hariciye Vekâleti'ne gönderdiği 13 Ocak 1923 tarihli yazıda Çanakkale'de 2500 kadar Rum, Ermeni ve Rus amelesinin asker olarak istihdam edilerek askerî birliklerde kullandığı bildirilmektedir³¹.

Bu olayların geçtiği tarihlere bakıldığında ya Lozan görüşmelerinin kesildiği ya da Lozan'da Boğazlar meselesinin görüşüldüğü dönemlere rastlıyor. Bu faaliyetler Rusların Boğazlar konusunda ısrarcı olmamaları yoksa İngiltere'nin Bolşevikler aleyhinde bazı girişimlerde bulunacağının göstergesi olabileceği gibi, diğer taraftan da çıkabilecek bir savaşta Vrangeli askerlerini Türklere karşı kullanmaya yönelik faaliyetler olarak değerlendirilebiliriz.

Diğer taraftan 1921 yılında Vrangeli Ordusu mensuplarının Türklere yaklaşma çabalarının yoğunlaştığını görüyoruz. Bu kuvvetlere komuta eden bir general 1921 yılı başlarında Berlin'de Talat Paşa ile görüşüyor. Talat Paşa 2 Şubat 1921 tarihli mektubunda "Cavit ve Cami Bey kardeşlerime, Dün üç önemli görüşme yaptım. Vaktiyle Suchon'un yerine tayin edilen Amiral Hofman General Vrangeli'nin dostlarından bir Rus Generalini bizim eve getirdi. Bu zat İstanbul'dan gelmiş Çatalca ve Gelibolu'da bulunan ve miktarı 50 000 kişiden ibaret olan Vrangeli Ordusu'nu Entente, daha doğrusu Fransızlar, evvelâ Ocak, sonra da Şubat sonuna kadar iâşe edebileceğini kesin bir şekilde söylemiş. General bu kuvvetlerin Mustafa Kemal ile ortak çalışmaya hazır olduğunu ve ilk baharda her iki kuvvetin Bolşevikler aleyhine başıyla hareket edebileceğini ve böyle bir ittifak hasıl olursa bu kuvvetlerin Anadolu hesabına İstanbul'daki ecnebi kuvvetlerini de kovacağını söyledi."³² demektedir.

Bu teşebbüs Vrangeli Ordusu'nun bağımsız bir girişimi olabileceği gibi İngiltere güdümlü bir hareket de olabilir. Ancak Milliyetçilerin Bol-

29. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, KIs. 1689, Dos.340. 458, Fih.31, 6'ncı Kolordu Komutanı Kâzım'ın Batı cephesi Komutanlığı'na gönderdiği 29 Aralık 1922 tarihli yazı.

30. Aynı Arşiv, aynı belge.

31. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, KIs. 1689, Dos. 340.458, Fih. 38.

32. Tanin 10 Aralık 1944.

şeviklere karşı böyle bir hareket içinde olmaları mümkün değildi. İki devlet arasında antlaşma imzalanmak üzereydi. 1921 yılı Şubatında ikinci Moskova görüşmeleri başlamıştı. Talat Paşa'nın mevcut durumun böyle bir hareketi mümkün kılmayacağını söylemesi üzerine Rus general konuyu değiştirmek zorunda kaldı ve genel konular üzerinde konuşuldu; sonra da Roma üzerinden İstanbul'a döndü³³.

Diğer taraftan Stalin 22 Nisan 1921'de Ali Fuat Cebesoy'a, "Anadolu Ordusu Boğazlara yürüyecek olursa Vrangel de Bulgaristan'daki ve İstanbul'daki İngiliz ve Fransız askerlerini arkadan vurabilir, silâhlarını alarak bunları esir edebilir"³⁴ diye yazar. Vrangel Ordusu'nun İstanbul'da işgalcilere karşı kullanılması konusunda Rusya'daki İttihatçılarla Bolşevikler arasında işbirliği yapılmaktaydı. Naim Cevad Anadolu'da yakalandığında amacının, Enver Paşa'nın isteği üzerine İstanbul'a gidip İttihatçı teşkilâtla Vrangel birliklerinin hazırlıklarının ne aşamada olduğunu öğrenmek, mümkünse işgalcilere karşı hemen harekete geçilmesini organize etmek şeklinde ifade etmişti³⁵.

Diğer taraftan Beykoz kadısı Mehmed Sırrı Bey de 19 Haziran 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği yazıda " 1. Tekirdağ'ında sekiz alay kadar bulunan Vrangel askerleri doğrudan doğruya bana başvurarak kendileri Sovyetlere bağışlatılmak veya barıştan sonra Anadolu'da yerleşmelerine izin verilmek koşulu ile ellerinde bulunan silâhları ve makineli tüfeklerle paratrol istenildiği gibi Millî Hükümet adına bırakmaya veyahut Trakya'da istenilen biçimde Yunanlılara karşı hareket etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Bildirilen sorun daha önce dolayısıyla sunulmuş ise de şimdiye kadar herhangi bir emir gelmemiştir"³⁶ demektedir.

33. Tanin 10 Aralık 1944. Bu konuda Cavit Bey "13 Şubat 1921 Pazar, Talat Paşa'ya bir mektup yazdım. Rus ve Yunan Generallerinin sözlerini Cami vasıtasıyla Ankara'ya naklettirmiş olduğumu, Anadolu'dan pek çabuk cevap gelmeyeceği cihetle kendisinin İngilizlerle teması kesmemek üzere Berlin'de bulunması daha münasip olacağını söyledim" demektedir. Tanin, 16 Mayıs 1946.
34. A. Aksin, Atatürk'ün Dış Politika ilkeleri ve Diplomasisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 60.
35. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 993, Dos. 171 A-13, Fih. 56, 56-1, Temmuz 1921 tarihli Ali Fuat (Cebesoy) imzalı yazı. İngilizler, Fransızlar Vrangel ordusunu Anadolu'ya göndermeye karar verdiklerini Ali Cemal Bey'in öğrenmesi üzerine ulusal cephemize hizmet etmek için ordu başkanlarıyla anlaşıp ulusal ordumuza silâhlı olarak katılmalarının tam zamanında sağlanmasını düşünerek İskender Mihalofla tanışıp bunun aracılığıyla Vrangel Ordusu kurmay başkanıyla da tanışıyor ve anlaşılıyor. Kurmay Başkanı Generalin ve öbür Rus generallerinin imzaları altında olarak ellerinden aldığı bir tutanağı Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya göndererek sunmuş olduğu hâlde Ankara'dan bu konuda olumlu ya da olumsuz bir cevap alamamış. Bu olaydan Filibeli Ali Rıza'nın bilgisi varmış. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Dol. 72, Göz. 10, Dos. 449.
36. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 79, Genkur Basımevi, Ankara 1981, s. 95. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 55, Genkur Basımevi, Ankara 1966, Vesika No: 1278.

Ancak bütün bu tekliflere karşı Mustafa Kemal Paşa cevap verme gereğini bile duymamıştır. Çünkü Vrangeli birliklerinin Anadolu'da ya da İstanbul'da kullanılması Türkiye'nin bağımsızlığını önemli ölçüde zedeleyecek sonuçlar doğurabilirdi. Çarlık Rusya'sının Türkiye üzerindeki emelleri çok iyi biliniyordu. Sovyet Rusya'nın ise ikinci Dünya savaşı arefesinde ve savaş bitiminde Türk toprakları üzerindeki istekleri Mustafa Kemal Paşa'nın politikasının ne denli akılcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha sonra Vrangeli Ordusu Sırbistan merkez olmak üzere Balkanlarda "kurtarıcı ordu" adı altında yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Başlangıçta 2000 kişi olan bu ordu 60.000 kişi olarak hedeflenmekteydi. Bu durum Sovyet Rusya'nın Batılı devletlerle ve Balkan devletleriyle olan ilişkilerinin gerginleşmesine yol açacaktır³⁷.

Sonuç

Kurtuluş Savaşı yıllarında Bolşeviklerin Batılı devletler tarafından desteklenen Beyaz ordulara karşı kazandığı başarılar, Türkler arasında sevinçle karşılanmaktaydı. Vrangeli Ordusu'nun yenilgisi de aynı heyecanla karşılandı.

Ancak Vrangeli Ordusu'nun İstanbul'a gelişi bazı devletlere Türklere karşı savaşlarında bu birliklerden faydalanabilecekleri ümidini vermişti. Ordu mensupları ve sığınmacıların sayılan yüzünü bulmaktaydı.

Bu kuvvetlerin Kurtuluş Savaşı'na Türklerin yanında ya da karşı tarafta katılma olasılığı Ankara Hükûmeti'ni rahatsız etmekteydi. Yunanistan ya da İngiltere'nin Vrangeli Ordusu'nu Milliyetçilere karşı kullanma olasılığı zaten kadro hâline getirilmiş olan ve 1919'dan itibaren Mustafa Kemal'in liderliğinde yeniden derlenip toparlanması yolunda yoğun bir çaba sarf edilen Türk Ordusu için ciddi tehlike oluşturabilirdi.

Bu birliklerin Kurtuluş Savaşı'na Türklerin yanında katılmaları ise, Rusların Türk toprakları üzerindeki tarihî emellerine hizmet edecek sonuçlar doğurabilirdi. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa nezdinde yapılan bu tür girişimlere cevap dahi verilmemiş, böyle bir durumun gerçekleşme ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

37. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 1582, Dos. 43-120, Fih. 1-3. İstanbul'dan Dışişleri Bakanlığı'na gelen 27 Mart 1922 tarihli rapor. Genelkurmay ATAŞE Arşivi, Kİs. 1582, Dos. 43-20, Fih. 1,1-1. Şark Cephesi Komutanlığı'na gönderilen 20 Nisan 1922 tarihli yazı, Genelkurmay, ATAŞE Arşivi, Kİs. 1582 Dos. 43/120, Fih. 1-2, 1-3.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Arşiv

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATAŞE) Arşivi

Kitaplar

Aksin, Aptülahad, Atatürk'ün Dış Politika ilkeleri ve Diplomasisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Carr, Edward Hallet, Bolşevik Devrimi 1, çev. Orhan Suda, Metis Yayınları, İstanbul 1989.

Criss, Bilge, işgal Altında İstanbul, iletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 79, Genkur Basımevi, Ankara 1981.

Monteil, Vincent, Sovyet Müslümanları, çev. Mete Çamdereli, Pınar Yayınları, İstanbul 1992.

Yerasimos, Stefanos, Milliyetler ve Sınırlar, çev. Şirin Tekeli, 2. Baskı, iletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Dergi ve Gazeteler

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Dersaadet

Hakimiyet-i Milliye

ikdam

Tanin

Vakit

